

“ข้าว” เป็นอาหารหลักของประชากรอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ จึงไม่น่าแปลกที่ประเทศส่วนใหญ่ จะเพาะปลูกข้าวกันเป็นล่ำเป็นสัน แต่การดำเนินงานในแต่ละท้องที่ที่มีความแตกต่างกันไป ตามสภาพภูมิประเทศ และสภาพภูมิอากาศ ซึ่งภูมิปัญญาของบรรพบุรุษได้คิดค้นปรับปรุงกระบวนการทำนาให้เหมาะสม และถ่ายทอดองค์ความรู้สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

อาเซียน...พื้นที่นี้ ปลูกข้าวอย่างไร

การปลูกข้าวที่สูงหรือข้าวดอย

เป็นการปลูกข้าวในนาบนที่สูงตั้งแต่ 700 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง (Above Mean Sea Level) ขึ้นไป พันธุ์ข้าวนาที่สูงจึงต้องมีความสามารถทนทาน อากาศหนาวเย็นได้ดี การปลูกข้าวรูปแบบนี้สามารถพบได้ทั้งในประเทศฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย เมียนมา เวียดนาม ไทย สปป.ลาว และกัมพูชา มีลักษณะการปลูก 2 แบบ คือ

การปลูกในสภาพไร่ (Upland Rice Cultivation)

หรือเรียกว่า “ข้าวไร่” พื้นที่ปลูกข้าวไร่ส่วนใหญ่มีความลาดชันตั้งแต่ 5 - 60 องศา ซึ่งเป็นพื้นที่ตามไหล่เขา ไม่มีคันนาสำหรับเก็บกักน้ำ ในแปลงปลูก อาศัยความชื้นในการเจริญเติบโตจากน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ในประเทศไทยนิยมปลูกกันมากในบริเวณที่ราบสูงตามไหล่เขา ทางภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นาข้าวบานาเว (Banaue Rice Terraces)

การปลูกในสภาพนา (Highland Paddy Rice Cultivation)

พื้นที่ปลูกจะอยู่ระหว่างหุบเขา มีการทำคันนาสำหรับกักเก็บน้ำ ดังนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะ “นาขั้นบันได” ที่มีชื่อเสียงโด่งดังในระดับโลกได้แก่ “นาขั้นบันไดบานาเว (Banaue Rice Terraces)” ทางตอนเหนือ บนเกาะลูซอน ประเทศฟิลิปปินส์, นาขั้นบันไดเตกาลาลัง (Tegalalang Rice Terraces) ที่บาหลี่ ประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งทั้งสองแห่งนี้ถูกประกาศให้เป็นมรดกโลกด้านวัฒนธรรมจากยูเนสโก ส่วนในประเทศไทยพบได้ที่ “โครงการหลวงแม่ลาน้อย” จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โครงการหลวงแม่ลาน้อย

การปลูกข้าวนาส่วนหรือนาดำ (Lowland Rice Cultivation)

เป็นการปลูกในนาที่มีน้ำขังหรือกักเก็บน้ำได้ระดับน้ำลึกไม่เกิน 50 เซนติเมตร ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นที่ราบลุ่มของแต่ละประเทศ เป็นรูปแบบการปลูกข้าวที่เกษตรกรนิยมมากที่สุด และสามารถปลูกได้มากกว่า 1 ครั้งในรอบปี หากประเทศนั้น ๆ มีระบบชลประทานที่ทั่วถึงและเพียงพอ ตัวอย่างเช่น พื้นที่ราบลุ่มภาคกลาง และที่ราบลุ่มแม่น้ำปัตตานีทางภาคใต้ของประเทศไทย พื้นที่ราบลุ่มทางใต้ตามแนวฝั่งแม่น้ำโขงของ สปป.ลาว, ที่ราบบริเวณริมฝั่งแม่น้ำอิรวดี (Ayeyarwady River) ประเทศเมียนมา และพื้นที่ราบในรัฐเคดาห์ (Kedah) ประเทศมาเลเซีย เป็นต้น

การปลูกข้าวขึ้นน้ำและข้าวน้ำลึก (Floating Rice and Deepwater Rice Cultivation)

เป็นการปลูกในผืนนาเขตที่ราบลุ่มซึ่งไม่สามารถรักษาระดับน้ำได้ บางครั้งระดับน้ำในบริเวณที่ปลูกอาจสูงกว่า 1 เมตร เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 1 เดือน ต้องใช้ข้าวพันธุ์พิเศษที่เรียกว่า “ข้าวลอย” หรือ “ข้าวฟางลอย” พันธุ์ข้าวที่ปลูกจะมีลักษณะพิเศษคือ มีความสามารถในการยืดปล้อง การแตกแขนงและรากที่ช่อเหนือผิวน้ำและการชูรวง พื้นที่หลักที่มีการปลูกข้าวแบบนี้ ได้แก่ สามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิรวดี ประเทศเมียนมา ที่ราบลุ่มเจ้าพระยา ประเทศไทย และผืนนาเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง ของประเทศเวียดนาม กัมพูชา และ สปป.ลาว เป็นต้น

เรื่องน่ารู้

ไม่ว่าสภาพภูมิประเทศและปริมาณน้ำจะกำหนดรูปแบบให้แต่ละพื้นที่ต้องปลูกข้าวในรูปแบบใด แต่วิธีการปลูกข้าวสามารถแบ่งได้เป็น 2 วิธี เท่านั้น คือ

1. การปลูกด้วยเมล็ดโดยตรง

- การทำนาหยอด ใช้กับการปลูกข้าวไร่ตามเชิงเขา ที่ราบสูง หรือนาในเขตที่การกระจายของฝนไม่แน่นอน
- การทำนาหว่าน เป็นการปลูกข้าวโดยการหว่านเมล็ดลงไปบนนาที่เตรียมพื้นที่ไว้แล้วโดยตรง เป็นวิธีการที่นิยมมากที่สุดในปัจจุบัน เนื่องจากประหยัดแรงงานและเวลา เหมาะกับพื้นที่ควบคุมน้ำได้ลำบาก ทำได้ 2 วิธี คือ การหว่านข้าวแห้ง และการหว่านข้าวแฉก (หว่านน้ำตม)

2. การเพาะเมล็ดในที่น้ำก่อน แล้วนำต้นอ่อนไปปลูกในที่อื่น

- การทำนาดำ เป็นวิธีการทำนาที่มีการนำเมล็ดข้าวไปเพาะในแปลงที่เตรียมไว้ (แปลงกล้า) ให้งอกเป็นต้นกล้า แล้วถอนต้นกล้าไปปักดำในนาที่เตรียมไว้ การทำนาดำนิยมในพื้นที่ที่มีแรงงานเพียงพอ ข้อดีคือสามารถควบคุมระดับน้ำและวัชพืชได้

เรียบเรียงข้อมูลจาก

- คลังข้อมูลสารสนเทศข้าวเชิงลึก สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว
- กรมวิชาการเกษตร (2541) “ข้าว...วัฒนธรรมแห่งชีวิต” สถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตร. หน้า 44-45.
- มุลนิธิข้าวไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, “ชนิดของข้าว” (http://www.thairice.org/html/aboutrice/about_rice2.htm)
- <http://www.fao.org/documents/en/>

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเขตนาคาลี ระบบสับัก หลักการตามปรัชญาไตรทศวรรษ อินโดนีเซีย ปรัชญาไตรทศวรรษ หรือหลักปรัชญาตามความเชื่อแบบฮินดูเฉพาะถิ่น ที่มีต้นกำเนิดจากการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ระหว่างบาหลีกับอินเดียกว่า 2,000 ปี คือ เคารพในพระเจ้า รักษาสมดุลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ด้วยการรักษาสมาคมเช่นนี้ จึงทำให้ชาวบาหลีกลายเป็นผู้ปลูกข้าวที่มีผลผลิตสูงที่สุดในแถบหมู่เกาะ แม้จะทำนายต่อการเลี้ยงดูประชากรที่หนาแน่นก็ตาม ดังนั้นภูมิทัศน์วัฒนธรรมเขตนาคาลี จึงได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ในปี พ.ศ. 2555

นิทรรศการ พิพิธอาเซียน ภาค 6 : ข้าว สายใยอาเซียน
A Journey Through ASEAN part 6 : ASEAN Rice = ASEAN Life
59-08 / No. 03

ผลิตโดย
โครงการกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ
สำนักงานอุทยานการเรียนรู้ (TK park) สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)